

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg

Excursie naar de Onderbanken

Begunstigd door zomers weer en enigszins gehinderd door afgesloten wegen als nasleep van de barre winter, bracht de Historische Kring „Het Land van Herle” op zaterdag 25 mei met een vijftigtal deelnemers een bezoek aan de Onderbanken, een benaming, die dateert van voor de franse tijd en waarmee aangeduid worden de gemeenten, Brunssum, Schinveld, Jabeek, Bingelrade, Merkelbeek, Amstenrade en Oirsbeek. Deze vormden oudtijds twee schepenbanken, die van Brunssum, waartoe de drie eerstgenoemde kerkdorpen behoorden en die van Oirsbeek, waartoe de vier laatstgenoemde gerekend werden. Beide schepenbanken gingen ter hofvaart (raad vragen in rechtzaken) bij de hoofdbank van Heerlen, waarvan zij dus onderbanken waren. Ze werden in 1557 door Filips II als heerlijkheid verpand en later verkocht aan de familie Huyn, die tot de oudste en machtigste geslachten uit het Land van Herle behoorde. Hun familiewapen, het slangenkruis, komt in alle gemeentewapens der Onderbanken voor. Daarnaast vertonen deze de kerkpatroon der parochie. Dit zijn allen romeinse en frankische heiligen, hetgeen er op wijst, dat de kerken uit de vroege Middeleeuwen dateren, en daarmee ook de bewoning der streek.

In 1654 werden de Onderbanken met de heerlijkheid Geleen tot het graafschap Amstenrade verheven ten voordele van Arnold Wolfgang Huyn, die nu de titel graaf van Amstenrade kreeg. Door erfenis en koop kwam Amstenrade aan de familie Marchant et d'Ansembourg, aan wie het kasteel thans nog behoort. Ze verloor echter de heerlijke rechten in de franse tijd, toen de afzonderlijke kerkdorpen zelfstandige gemeenten werden. Het doel van de excursie was de deelnemers te voeren door deze, met uitzondering van het steedse Brunssum, nog zeer landelijke streek en hun in vogelvlucht te tonen, wat er op historisch gebied te zien is, in de overtuiging, dat vele van hen naderhand op eigen gelegenheid de details eens rustig zullen gaan bekijken.

Op de weg naar Brunssum werd bij de Heksenberg een eindje de hei ingewandeld naar een punt (1), waar de Lankgraaf nog in een vrij oorspronkelijke toestand verkeert. Hij vertoont zich daar als een gracht met een wal aan beide zijden, wel met dennebomen beplant, maar nog duide-

lijk in het landschap te volgen. Over de vraag, waartoe de Lankgraaf gediend heeft en uit welke tijd hij dateert, werd er van gedachten gewisseld.

Op de verdere tocht moest geconstateerd worden, dat de Lankgraaf over een afstand vergraven is door de winning van zilverzand.

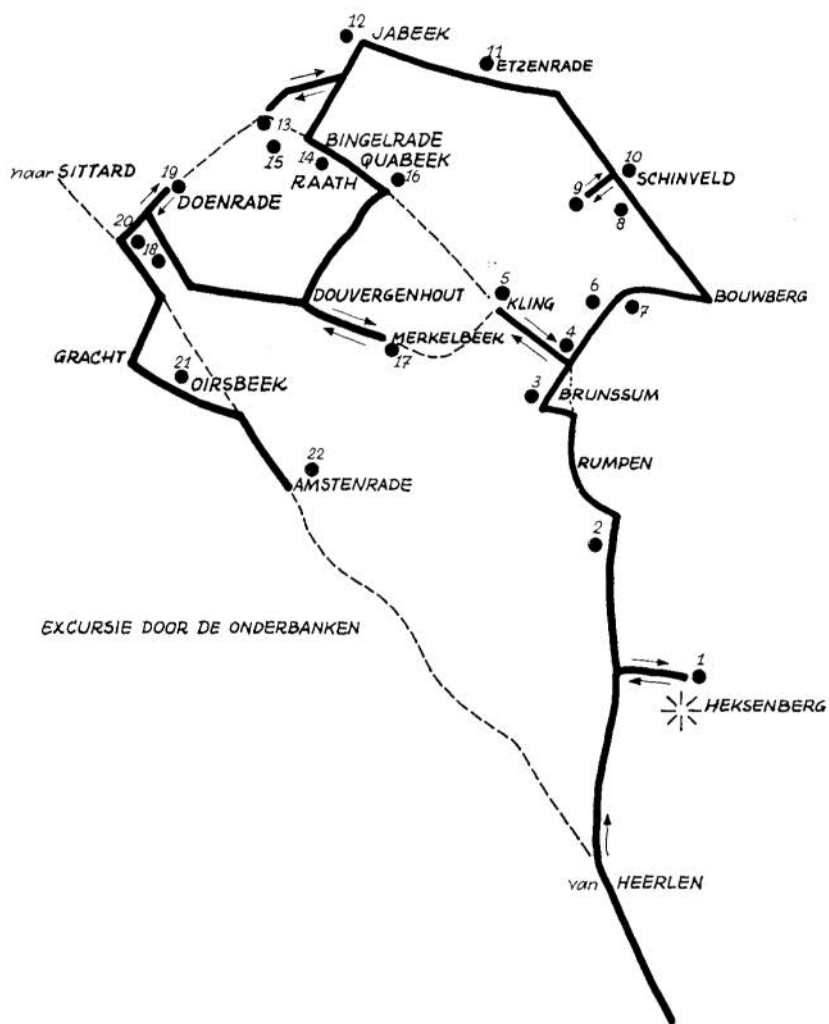
Op de grens van de gemeente Brunssum zagen we links van de weg voor het café Heidezicht een blauwe steen (2), die er geplaatst is bij het vastleggen der grens tussen het nederlandse en het oostenrijkse gebied na het Verdrag van Fontainebleau in 1785 en de wapens van beide staten draagt. Een rechte lijn naar een zelfde steen aan de weg van Brunssum naar Nieuwenhagen, vormt nog de grens tussen de gemeenten Brunssum en Heerlen.

In Brunssum nam dhr Vromen de leiding. Hij bracht ons naar de Dorpstraat, waaraan eens drie kastelen lagen met grachten omgeven, die door het water van dezelfde beek gevoed werden, nl. *de Spieker, het Houten Kasteel en de Rozengard*. Ze behoorden in de 16e eeuw resp. aan de de families Bex, Vos en Clutten en worden daarom in officiële stukken Bex-leen, Vossen-leen en Clutten-leen genoemd. Ze zijn thans verdwenen en dhr. Vromen kon ons alleen nog maar enkele sporen er van aanwijzen. De plaats, waar de Spieker (3) gestaan heeft, wordt aangewezen door een in een nieuwbouw ingemetselde steen van ongeveer een vierkante meter oppervlakte, waarop het alliantie-wapen van de familie Bex staat, te weten tien wapens, waarbij het slangenkruis niet ontbreekt.

Langs het nieuwe klooster der zusters Franciscanessen, die reeds 100 jaar in Brunssum gevestigd zijn, en de nieuwe kerk (de tweede in een mensenleeftijd: de eerste is door mijnschade bouwvallig geworden) komen we aan de plaats, waar het Houten Kasteel (4) gestaan heeft. Dit heeft een rol gespeeld in de Gelderse Successie-oorlog tussen keizer Karel V en de hertog van Gulik. Jan Vos de Oude hield de zijde van de keizer, die hem zijn vriend noemde. Maar het kostte hem zijn kasteel: het werd door de Gulikse in brand gestoken. Het is wel weer opgebouwd, maar in de 17de eeuw is het afgebroken en waar het gestaan heeft, tegenover de kerk, is thans weiland, waarin nauwelijks sporen er van te vinden zijn.

Ten einde een omweg, door afsluiting van de weg Kling-Merkelbeek te vermijden, reden we nu naar de Kling. Hier ligt de Onderste hof van Merkelbeek (5) en hier was een eeuw geleden de parochiekerk. Het kerkje staat er nog, maar het werd in 1878 als parochiekerk (na de nodige strijd) vervangen door de meer centraal gelegen kerk. De toren van het kerkje draagt het jaartal 1740, maar het koor is ouder. Op het eertijds erbij behorende kerkhof staat een grafmonument van baron de Negri en zijn echtgenote, overleden op de Onderste hof, die sedert 1729 aan de familie de Negri behoorde.

In 1898 kochten de Benedictijnen van Monte Cassino het oude kerkje en stichtten er een klooster. Deze verhuisden in 1922 naar Mamelis. Hun plaats werd ingenomen door de Carmelieten, die er thans gevestigd zijn. We keerden terug naar Brunssum en vervolgden onze tocht in de richting van de Bouwberg. Langs deze weg lag even buiten het vroeger dorp het derde kasteel de Rozengard (6), dat in 1622 is afgebroken. Het werd

vervangen door een in de nabijheid gelegen heel nieuw gebouw, dat in de wandeling *Genhoes* genoemd werd en dus eigenlijk het vierde kasteel van Brunssum was. Hier woonden ruim twee en een halve eeuw de de Negri's, die erfgenamen waren van de vermogende familie Vos. In 1930 is het kasteel afgebroken. Alleen de boerderij, die er bij behoorde, staat er nog. Dhr. Vromen maakte ons opmerkzaam op een eigenaardig gegroeide boom, een moeras-cypres of knieboom, overlevende uit het bij het goed behorende park.

Aan de overkant van de weg liggen hier de Oelovens (7), de plaats aan de Rode beek, waar op het einde van de Middeleeuwen het pottenbakkersbedrijf in het groot werd uitgeoefend en waarvan de producten geëxporteerd werden naar Engeland en Noorwegen. De pottenbakkerij is een paar jaar geleden onderzocht door de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek te Amersfoort.

Aan de Bouwberg voorbij reden we over de prachtige nieuwe weg, waarlangs dito bungalows verrijzen, naar Schinveld, waar de eerwaarde heer Bosch de leiding nam. Bij de Breukberg (8) passeerden we nogmaals de Lankgraaf, die verder dood loopt in het thans drooggelegde Leifender Ven. Langs de mooie kerk van Schinveld, weleens als de kathedraal der Onderbanken bestempeld, reden we naar het huis Heyenhoven (9), eens het kasteel van Schinveld, thans het *Schinvelder Huuske* genoemd. De tegenwoordige bouw dateert uit de 18de eeuw en verkeert nog in goede staat; het is te wensen, dat het als historisch monument behouden blijft. Het werd reeds in 1381 vermeld als eigendom van Edmond van Heyenhoven.

In het dorp zelf ligt het *huis Ter Halle* (10), dat tussen de aangebouwde huizen opvalt door zijn gezwenkte gevel met het jaartal 1768.

Vervolgens ging de tocht in de richting Jabeek. We stapten uit aan het *Etzenrader Huuske* (11), dat opvalt door zijn voornaam uiterlijk: een ronde ingangspoort onder een gezwenkte gevel met het jaartal 1710. Het is de boerderij van een thans verdwenen kasteel, dat zelfs een slotkapel bezat. De heren Bosch en Salden expliceerden aan de hand van de nog aanwezige fundamenten de ligging van het kasteel en van het eveneens verdwenen *kasteel de Thomme*, dat dicht bij de Rode beek gelegen heeft. Hier lag in de Karolingische tijd een koningshoeve.

Bij het Etzenrader Huuske ligt de *Etzenraderhof*, die beide in uiterlijk grote verwantschap met elkaar vertonen. Zijn puntgevel draagt het jaartal 1712.

Door een landelijke holle weg bereikten we Jabeek (12), waar de aandacht werd gevestigd op de kerk en de pastorie met een voorplein, dat door een muur van de straat is afgescheiden, alsmede op enige oude boerderijen.

Jammer, dat de bus de Eindstraat niet kon inrijden. Daar liggen enige interessante boerderijen o.a. Eindstraat no. 1 met een huiszegen in Gothische letters boven de huisdeur.

Het bezoek aan Bingelrade leverde enige moeilijkheid op wegens werkzaamheden aan de weg. We bezochten eerst de plaats, waar de *hoeve Mover* (13) gelegen heeft, die in 1268 door Diederik van Schinnen aan

het kapittel van Aken verkocht werd, welke koopakte in de kerk van Heerlen getekend werd door de voorname heren uit de streek. Het kapittel kreeg toen ook het patronaatsrecht van de kerk (het recht om de pastoor te benoemen), dat het behouden heeft tot 1794.

Om in Bingelrade zelf te komen moesten we terugrijden over Jabeek. Ook de *hoeve Wiegelrade* (15), die o.a. interessant is doordat in een kelder met een tongewelf de toegang tot een aagt (een vluchtgang) te zien is, was niet te bereiken. In Bingelrade worden loffelijke pogingen gedaan om door modernisering en restauratie enkele oude boerderijen te redden. In Quabeek (14) bezochten we de in 1935 gebouwde kerk, die de oude kerk van Bingelrade en de kapel van Raath moest vervangen. Ze ligt prachtig op een hoogte, centraal voor de hele parochie.

Door *Raath* (16), waar onze aandacht werd gevestigd op een kapelachtig puthuisje en het „*kasteel*”, de residentie van Drossaard Duykers, dat in 1751 door de Bokkerijders in brand gestoken werd en na herbouw niet meer is dan een woonhuis van twee verdiepingen, reden we naar Douvergenhout, voorbij de in 1879 gebouwde kerk naar Merkelbeek, waar bij de bron van de Merkelbeek de *Bovenste hof* (17) ligt, die reeds in 1381 aan Reynart Huyn behoorde en als de stamzetel der familie is te beschouwen. Verder ging de reis naar Doenrade langs het *Doonder Huuske* (18), eens de residentie der familie de Limpens, die in 1886 de „Weldadige Stichting de Limpens” in het leven riep, onder wier beheer de pachters het even goed hebben als eertijds onder de kromstaf en die tal van jongelieden uit de Onderbanken in staat gesteld heeft verder onderwijs te volgen.

Bij de kerk van Doenrade wees ons de heer Hoens op een beeldje van Anna-ten-drieën (19), dat ingebouwd is in een kruisbeeld, een oud missiekruis van Hillensberg, tot welke parochie een deel van Doenrade eertijds behoorde.

In het restaurant „Op ten Houk” werd een half uur gepauseerd. Daarna reden we door Gracht naar Oirsbeek (21), oudtijds de zetel van een der onderbanken. In de franse tijd was er een arrondissement Oirsbeek. De tiendschuur herinnert nog aan de tienden, die grondgebruikers aan de kerk moesten opbrengen. Deze wordt reeds vermeld in 1107. Het patronaat der kerk behoorde van 1273 tot 1795 aan het klooster van Sint Gerlachus te Houthem en tot 1824 was er een prémonstratenser pater pastoor.

Het doel van ons bezoek was echter het graf van de grootmeester der geschiedenis van Limburg, de geleerde priester *Johan Jozef Habets*, die van 1881 tot 1893 rijksarchivaris in ons gewest was en een der oprichters is van Limburgsch Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Hij heeft vele delen van de Publications vol geschreven. Bij de uitbreiding der kerk, die stijlvol geschied is, heeft hij een waardige rustplaats gekregen in de crypte onder de kerk. Zijn grafsteen vermeldt:

D. O. M.

Hier ligt begraven

De WelEerw. Zeergeleerde Heer

JAN JOZEF HABETS

Rijksarchivaris in Limburg, Lid der
Koninklijke Academie van Wetenschap
in Nederland. Eerelid der Koninkl.

Vlaamse Academie in België.

Voorzitter van het genootschap voor geschied-
en oudheidkunde in Limburg. Officier van

het openb. Onderwijs in Frankrijk enz.

geboren te Oirsbeek 27 Nov. 1829

Priester gewijd te Roermond 1856

Kapellaan te Hunsel, Bunde en

Berg-Terblijt 1856—1878

Pastoor te Wijlre in den Vroenhof 1878

Rijksarchivaris 1 Nov. 1881

overleden te Maastricht 22 Juni 1893.

R. I. P.

Het slot van de excursie was een bezoek aan het park van het kasteel van Amstenrade (22), waar we vriendelijk opgewacht werden door graaf d'Ansembourg. De wandeling door het uitgestrekte park, het Engels werk, daterende uit de tijd van de Anglomanie, parkaanleg naar het voorbeeld der Engelse landhuizen met exotische planten in de 18e eeuw, was een genot. Onder de pronkstukken van het park behoort een nog gaaf exemplaar van een ceder van de Libanon, daterend uit de aanleg van het park \pm 1780. Jammer, dat het onderhoud van een dergelijk park in onze tijd bijna onmogelijk is.

Na dit bezoek werd de terugtocht aanvaard. De excursie had vele deelnemers een aangename en leerzame namiddag bezorgd.

J. J. JONGEN

De ontwikkeling van de drinkwatervoorziening der gemeente Heerlen

Voorwoord

Een historisch overzicht schrijven van het Water-, Electriciteits- en Gasbedrijf der Gemeentebedrijven te Heerlen kan niet los gezien worden van de voorgeschiedenis van Heerlen en zijn bewoners.

Werd de waterbehoefte in het verleden opgelost door het halen van water aan poelen en putten; voor verlichting, verwarming alsmede voor kookdoeleinden werd gebruik gemaakt van hout, kolen en petroleum. Door de ontwikkeling der techniek in de 19e eeuw kreeg ook Heerlen een ander aanzien. De moderne historie onzer stad begint omstreeks 1896 toen op 1 mei de spoorwegverbinding Sittard — Heerlen — Herzogenrath geopend werd.

Ook de vestiging van de mijnindustrie in 1898 deed Heerlen van een landelijk landbouwdorp uitgroeien tot een modern industrie-centrum en stelde de plaatselijke overheid voor vele problemen.

Moge dit historisch overzicht der Water-, Electriciteits- en Gasbedrijven Heerlen een indruk geven van hoe het was en nu geworden is.

J. H. N. BOLLEN

(oud chef Technisch Hoofdambtenaar —
afd. chef der Gemeentebedrijven Heerlen).

Water is het onontbeerlijkste goed dat door de eeuwen heen overal ter wereld de eerste levensbehoefte is geweest voor mens en dier en al wat leefde.

Men dronk vroeger als drinkwater regenwater, water uit beken, bronnen en putten. De mens vestigde zich meestal daar, waar gemakkelijk aan water te komen was.

Het geaccidenteerd terrein van Heerlen zoals wij dat nu kennen moet, toen de Romeinen in de eerste eeuwen na Christus Coriovallum bouwden, ook zo uitgezien hebben.

Vanaf de derde à vierde eeuw tot het jaar 1061 zwijgt men over onze stad, en gaat de geschiedenis op, in die van de streek volgens de geschiedvorsers.

De Romeinen, die grote technische kennis bezaten op het gebied van waterleidingsystemen, hebben de Caumerbeek gebruikt voor hun watervoeding van de thermen en de Geleenbeek voor de afvoer. Beide beken hebben een grote rol gespeeld voor de Romeinse nederzetting.

Buiten de Caumerbeek en Geleenbeek bezat Heerlen ook nog de Schroetbeek, de Loopgraafbeek, de Eurenbeek, de Ticherbaak en de Tossémitoijen. Zie figuratief plan van het Hertogdom Limburg van het jaar 1842 voor de Gemeente Heerlen.

De Caumerbeek ontsprong in het Caumerdal op Bovenste Caumer, genaamd „Op de Braak” nabij de gevonden Romeinse villa. Deze werd door diverse bronnen in haar loop gevoed.

De Caumerbeek verandert van naam in haar verdere loop en heet ook Meezenbroekerbeek en Kloesbeek en verlaat de Gemeente als Molenbeek nabij de Ganzeweide te Heerlerheide en stroomt dan verder door de Gemeente Hoensbroek.

De Schroetbeek ontsprong in Heerlerheide aan de Roebroekerweg en voedde de Molenbeek bij de Koningsbeemd.

De Loopgraaf vond haar oorsprong bij de Carisborg te Heerlerheide en voedde ook de Molenbeek op de grens van Heerlen—Hoensbroek.

De Geleenbeek ontspringt in Benzenrade op de nog bestaande boerderij „Benzenraderhof” en wordt ook door bronnen en waterlopen gevoed o.a. als eerste zijtak het Putbeekje. De Eurenbeek komt uit de buurt „Kamp Benders”. De Tossémitoijen, de Ticherbaak, ontsprong in Vruschemig in de nabijheid van de Cörverstraat en liep uit in de gaarvijver van de Weltermolen en verder de Doomerbeek.

De Geleenbeek verlaat de Gemeente in de buurt van de boerderij Gitsbach en stroomt verder door de Gemeente Voerendaal.

Dit zijn de beken en waterlopen die door de natuur ontstaan zijn, en Heerlen in het oude verleden van water voorzagen. Hier zijn ook de oudste nederzettingen te vinden.

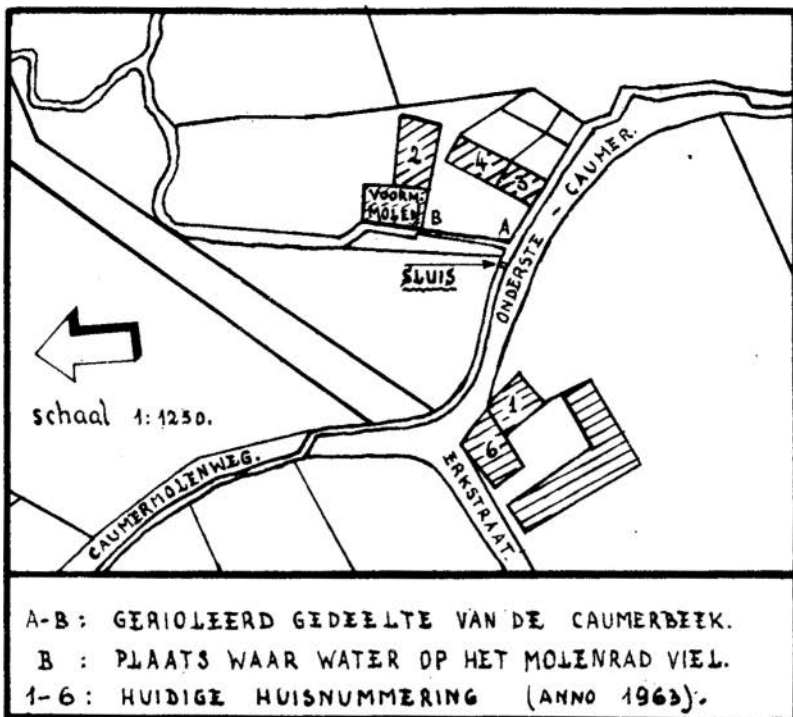
De Caumer- en Geleenbeek waarvan de Romeinse nederzettingen gebruik gemaakt hebben, hebben ook Heerlen goede diensten bewezen. In het Gemeentearchief van Heerlen bevindt zich een originele kaart, opge maakt door J. P. Mertens, gezworen landmeter (1766—1769), van de waterlopen van het Vlot en Tepsen om de voormalige vesting (1225—1665) waaruit blijkt dat meerdere waterlopen rondom de „Veste Herle” gelopen hebben en een rapport betreffende een uiteenzetting van de Tepsen en waterlopen door en om het dorp Heerlen, benevens de aard der eigenaars van de bebouwde en onbebouwde percelen. In deze dorpskern bevonden zich al een 40-tal woningen waarin diverse beroepen werden uitgeoefend.

Volgens deze kaart is dit een gedeelte geweest van de grachten rondom de fortificatie van de voormalige vesting Herle. Zowel om als op deze grachten is de kom van onze stad ontstaan. Hier speelde zich dan ook het plaatselijk Heerlens leven af.

De Tepsen en waterlopen werden gevoed via het Vlot en het Vlot kreeg zijn voeding door het opstuwen van de Caumerbeek aan de Erk in de Onderste Caumer (zie schets).

Het vlot vulde op haar weg openbare en particuliere waterpoelen, die waren aangelegd, en voor alle doeleinden gebruikt werden o.a. drinken van vee, was- en schrobwater, als ook bij bestrijding van brand. De bekendste waren: Bongerd, Kerkgraaf, Nobel, de Schram, Geleenstraat, Stationstraat en de poel op de Linde.

Voor een goede funktionering van het vlot werd in de raadsvergadering van 19 augustus 1819 onder burgemeester Schutz een reglement vastgesteld dat als volgt luidde:

„Het vlietend water genaamd Vlot hetgeen afloopt op zekere tijden uit de Caumerbaak te Caumer, van al daar staande Erk tot in de poelen en waterleidingen in het Dorp van Heerlen zal zoals van ouds gebruikelijk is gedurende het geheele jaar en voor zoo veel het vriezen in den winter de loop niet verhinderd, alle weeken van des Zaterdags klokke middag tot des Zondags klokke middag loopen, waartoe door het Bestuur alle Zaterdagten om elf uren des morgens de gemelde Erk zal worden toegesloten en des Zondags opgetrokken worden, en door de naastgelegen eigenaars open gehouden en gereinigd worden op eene breedte van 4 voet zonder het zelve te mogen stuiten en den eigenaar aan wiens goed dezelve gestuit is verbeure een boete van 3 gulden”.

Uit bovenstaande blijkt dat er een unieke bedrijfswatervoorziening geweest is via het Vlot.

Behalve de particuliere waterputten waren er in het begin van het jaar 1800 een vijf-tal openbare waterputten bekend namelijk „Kerkplein”, „Veemarkt”, „De Kroon”, „Geleenstraat” en de „Kruisstraat”.

Of deze vijf-tal putten door de overheid of buurtschappen zijn aangelegd en onderhouden, is door mij niet achterhaald kunnen worden. Wel is bekend, dat, toen Heerlen onder het bestuur van de Franse Republiek

viel (1793—1814), men een begrotingspost opnam voor het onderhoud van waterputten.

Vanaf die tijd komt men regelmatig rekeningen tegen voor onderhoud van openbare waterputten.

Men zou geneigd zijn te zeggen dat er een Franse wet geweest moet zijn die de overheid gelastte ervoor te zorgen dat drinkwater de zorg moet zijn van de overheid.

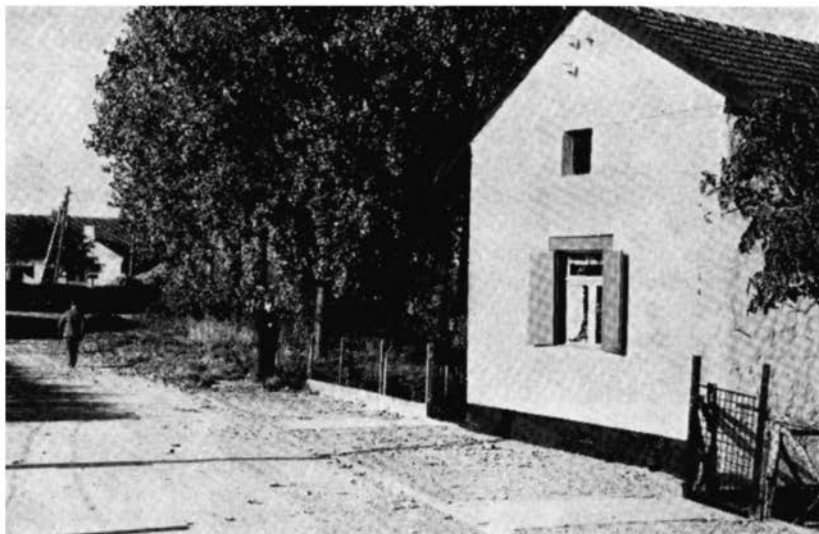
Tot aan het begin der 20ste eeuw was het aantal openbare waterwinplaatsen der Gemeente Heerlen gestegen tot 34.

In het nu volgende gedetailleerd overzicht zal achtereenvolgens besproken worden: Het ontstaan, de ligging en de reconstructie, eventueel van foto's en schetsen voorzien, der waterwinplaatsen.

Ter afsluiting van deze inleidende tekst volgen nu enige maatregelen, van overheidswege in het verleden genomen en verband houdend met het toezicht op bruikbaar drinkwater.

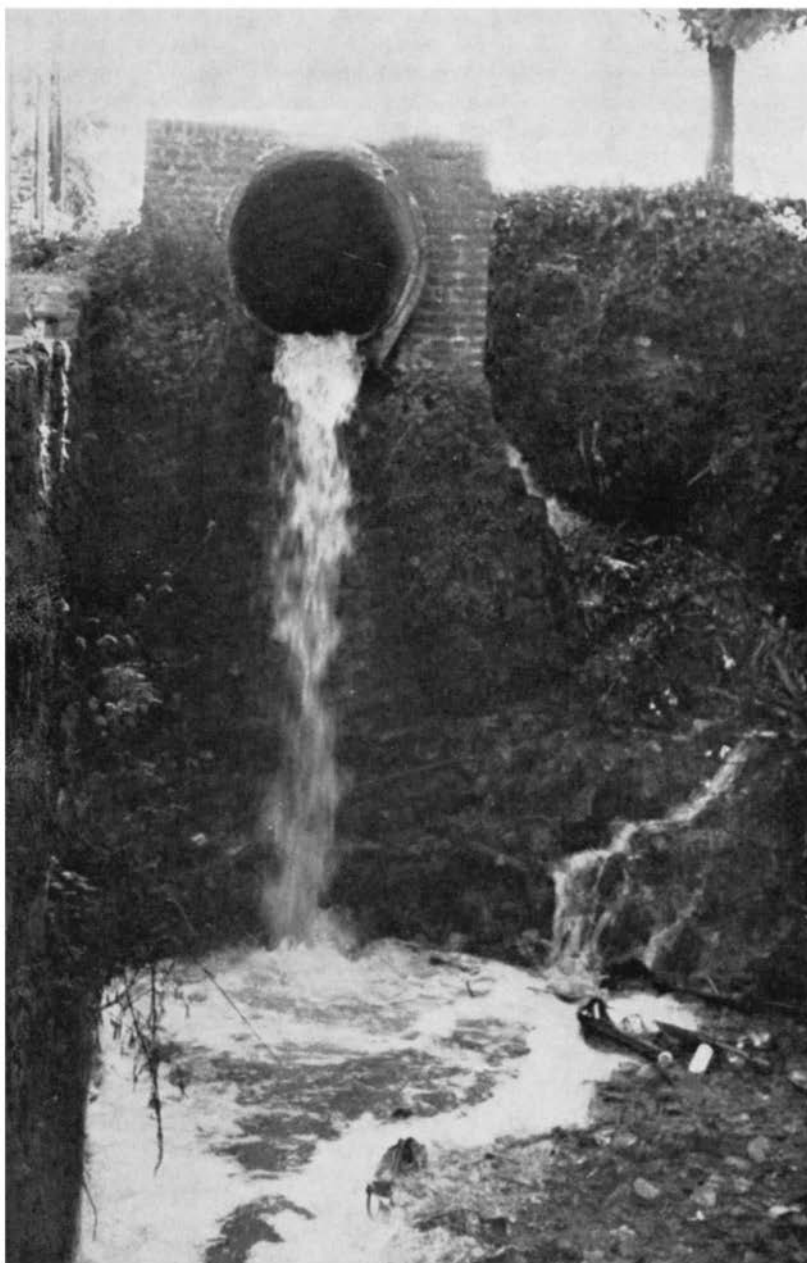
Toezicht op bruikbaar drinkwater.

1790. Bij een dekreet van 16-24 aug. 1790 titel XI art. 3 der Franse wetgeving werd de gemeentelijke Overheid opgedragen te zorgen voor openbare orde, veiligheid en *gezondheid*.

Onderste Caumer, okt. 1962.

Links van de woning, daar waar de persoon op de foto staat, is de sluis geweest, die het vlot iedere week voedde. (Op plattegrond de nummers 3 en 4.)

*Onderste Caumer, okt. 1962.
Uitloop van het gerioleerde gedeelte van de Caumberbeek; de plek waar het water
zich op het molenrad stortte. (Op Situatiekaartje gemerkt B.)*

Heerlen onder Frans bewind, 1793—1814.

Heerlen onder Belgisch bewind, 1830—1839.

1832. Op verzoek van de Minister van Binnenlandse Zaken werd in de raadsvergadering van 19 mei 1832 de eerste gezondheidscommissie ingesteld. In deze commissie werden benoemd:

Laurent J. Th. Vicaris en tevens lid van het Armbestuur,
Penners, M. J. Assessor en tevens lid van het Armbestuur,
Pluijmakers, Fr. J. Lid van de gemeenteraad,
Molz, P. L. Geneesheer en heelmeeester,
Knittel, Fr. A. Hubert)
Vrancken, J. Hubert) Apothekers.

1836. Door het Belgisch Parlement werd 30 maart 1836 een Wet aangenomen die beantwoordde aan de Franse Wetgeving van 1790, betreffende toezicht op drinkwater. De tekst van art. 131 dier Wet luidde: De Gemeenteraad is verplicht elk jaar op de begroting een post uit te trekken betreffende plaatselijke veiligheids- en gezondheidspolitie.

Na 1839 Heerlen onder Nederlands bewind.

1847-49. Bij een geschil over de watervoorziening van het gehucht Schandelen wezen Gedeputeerde Staten van Limburg de gemeente Heerlen op het artikel van de Belgische wet van 1836.

*Onderste Caumer, okt. 1962.
Pand op Situatiekaart genummerd 2; de oude molenaarswoning.*

1865. Onze gezondheidswet dateert van 1 juni 1865 (Stbl. nr. 58). Voor Noord-Brabant en Limburg werd een Adjunct-Inspecteur aangesteld met standplaats Breda. Vóór die tijd bestonden er provinciale commissiën voor geneeskundig onderzoek en toezicht en ook plaatselijke Commissiën van geneeskundig toezicht.

Art. 14 der gezondheidswet zegt:

De inspecteur deelt, met of zonder medewerking van den geneeskundigen raad, zijne opmerkingen en voorstellen aan Gedeputeerde Staten der provincie en burgemeester en wethouders mede.

Deze besturen treden wederkerig met hem in overleg omtrent alles wat tot de volksgezondheid betrekking heeft. Waar en zover plaatselijke verordeningen zorg voor de volksgezondheid ten doel hebben, geven gemeentebesturen kennis van de genomen maatregelen aan den inspecteur.

1871. Bij missieve van den Minister van Binnenlandse Zaken van 20 oktober 1871 nr. 212, 9e afd. is te kennen gegeven, dat het voorschrift, vervat in artikel 14 der wet van den 1 juni 1865 (Stbl. nr. 58) niet moet verward worden met dat, vervat in artikel 16 der meergemelde wet.

*Onderste Caumer, okt. 1962.
Uitloop gerioleerd gedeelte van de Caumerbeek met oude molenaarswoning;
foto genomen in de richting A-B, zoals is aangegeven op de Situatiekaart.*

Niet alleen, wanneer eene *ziekte dreigt*, verlangt de meergemelde wet overleg tussen de plaatselijke overheid en de geneeskundige ambtenaar maar bij overweging van alle onderwerpen, welke middellijk of onmiddellijk van invloed zijn op de volksgezondheid. Het is b.v. van groot belang, dat de geneeskundige ambtenaren gehoord worden over aanleg of wijziging van riolen, over het verlenen van concessie tot oprichting van fabrieken of werkplaatsen, over de *zorg voor zuiver drinkwater*, over de bouw van schoollokalen, over plaatselijke verordeningen ter bevordering der volksgezondheid en andere onderwerpen.

1874-83-88-97. Werd door apothekers in pharmaceutische tijdschriften veel over het wateronderzoek geschreven.

1909. Verscheen de zogenaamde Codex Alimentaris voor wateronderzoek.

1948-51 en 58. Kwamen de voorschriften voor het fysisch en chemisch onderzoek van drinkwater door de Hoofdcommissie voor de Normalisatie.

Onderste Caumer, okt. 1962.

Foto geeft aan punt B. van de Situatiekaart, de plek waar het water op het molenrad viel.
(Op de foto de schrijver van dit artikel.)

De Boerenspiegel

(Vervolg)

IV.

We naderen nu Bloeiemaand met zijn uitbundige groei. De klaver, in de oude vruchtwisseling een zeer gewaardeerd gewas was, gaat langzamerhand op vele boerderijen totaal ontbreken. Ze werd veel geteeld voor hooi en omdat het een uitzonderlijk eiwitrijk groenvoer was. Ze liet de grond in een uitstekende conditie achter voor de verbouw van de veeleisende tarwe, het edelste gewas van onze lössgronden. In die tijd, dat de landbouw meer empirisch dan wetenschappelijk beoefend werd, wist men nog niet, dat de klaver een stikstofverzamelaar was en dus krachtig — zij het dan eenzijdig — mee hielp aan de bemesting van het volgende gewas.

Wat kon zo'n klaverveld in bloei op een warme zomerdag een heerlijke en hartige geur verspreiden. Het grasland gaat om economische overwegingen thans de klaver finaal verdringen en ze zal mettertijd misschien een historisch gewas gaan worden, zoals het lang geleden met het vlas is gebeurd. Toevallig vernamen we, dat het eerste voeren van klaver in 't voorjaar te Schaesberg door een volksgezegde werd gekoppeld aan het feest van Sint Job. Met Sint Job (10 mei) moest er klaver gehaald worden, al was het „in een zak”, als ze te klein was, om anders vervoerd te worden.

We kunnen moeilijk nalaten, hier een kleine anekdote in te vlechten. Een verstokte vrijgezel — een goede veertiger — die in zijn hart besloten had nooit te trouwen, werd meer dan eens gevraagd, wanneer hij nu eindelijk een vrouw op zijn boerderij zou brengen. Zijn antwoord luidde dan stabiel en meteen geestig: „Ich trouw, es de klee oet ge veldj is”. Hij wist goed, dat de klaver nooit uit 't veld was: als de oude klaver (de „kleedreisj”) omgeploegd werd, stond de nieuwe stoppelklaver reeds enkele maanden lustig te groeien.

De oude boeren, de gewend waren zelf hun klaverzaad te telen, deden dit steeds van de tweede snede. Deze bloeit in juli-augustus en is bloemrijker dan de eerste snede. Bovendien zijn er in die zomermaanden ontelbare hommels, de geëigende bestuivers van de klaverbloempjes, omdat deze langere monddelen hebben dan de bijen; ze bereiken de nectar in de diepe buisjes der klaverbloempjes beter.

Ons zuid-limburgse terrassenland is in zijn bekende „graven” of „klever”, die vele akkers scheiden, zeer rijk aan hommelnesten. We weten dit laatste nog zeer goed uit onze kwajongenstijd.

Begin mei werd lang geleden hier in 't zuiden ook het vlas gezaaid. Tot rond 1890 was de vlasteelt er zo algemeen, dat elk boerenbedrijf, ook het kleinste, een perceeltje vlas had, niet groter dan tien tot twintig roeden. De vlasteelt, uitsluitend voor eigen behoefte, had de volle aandacht van de boer, hetgeen we kunnen opmaken uit de typische gezegden, welke op die teelt betrekking hadden.

't Begon telkens met de keuze van een geëigend perceeltje, waarin vooral geen kweekgras als onkruid mocht voorkomen. Dit vlasveldje werd vooraf zorgvuldig gezuiverd van alle onkruidopslag en dan zo fijn verkruid als 'n „unnebed”. Daarna werd met de hand gezaaid en wel zo dicht, dat er bij wijze van spreken „zeven zaadkorrels onder één mansduim” moesten liggen. Ging alles met het weer naar wens, dan verwachtte men dat het vlaszaad na 100 uur ontkiemd was en na 100 dagen het gewas oogstbaar zou zijn.

De eerste dagen na de zaai werd er voor gewaakt, dat de mol het perceeltje niet zou teisteren door het opstoten van hopen of het maken van zogenaamde „rinnen”, want dit kon een volslagen mislukking van de vlasteelt worden. Als het er dus op aan kwam, werd het gewas dagelijks op de meest critieke uren: zonsopgang, middaguur en tegen zonsondergang bewaakt en werd zo nodig de mol weggevangen.

'n Bloeiend vlasveldje was 'n buitengewoon aardig gezicht, vooral als de zomerwind het gewas met z'n blauwe bloempjes in een lichte vlugge deining bracht. Als na de rijping het vlas getrokken was, kwam het eerst enkele dagen op het veld in zogenaamde „spreien” te liggen. In de oude tijd kwam hier de „tiendheffer” om zijn „elfde spreij”. Daarna werd het, in bosjes gebonden, die men „wiepen” noemde en ter nadroging rechtop gezet. De werktuigen ter verdere bereiding tot zachte vezels waren op iedere boerderij aanwezig, maar zijn na zoveel jaren van non-activiteit op de zolders door de houtworm verteerd. We nemen van de vlasteelt afscheid met het bekende vlasraadsel:

In miene jongen tied hōb ich ei blauw
kreunke gedrage.
Wie ich groot en sjterk waor, woort ich
kromp en laam gesjlage.
In mienen auwerdom waer ich door
prinsen en here gedragen.

Een ander vezelgewas, de hennep, werd ook hier en daar in 't zuiden van Limburg verbouwd, maar lang niet zo algemeen als het vlas. De dialectische naam voor hennep is „kemp”. De werktuigen voor de bewerking van hennepstengels waren groter en grover dan die van het vlas. Een oud rijmpje noemt beide gewassen in één adem, als het in een grappige jeremiade de boer bij het mislukken van de vlas- en hennepsteelt laat zeggen:

„Och God, och hemel!
„Al miene vlas is femel,
„Al miene kemp haet bollen aan,
„Och God, wat vang ich aan!”

De „femel” was een ziekte bij het vlas, waarbij de stengels veel te dun en fijn bleven. De „bollen” bij de „kemp” waren de aarvormige kluwens met de zaden bij de vrouwelijke planten, die beduidend korter zijn dan de mannelijke; vrouwelijke planten leverden dus minder vezel. (De „kemp” is evenals de hop tweehuizig.)

Uit „kemp” geweven goed was zeer sterk; we denken hier aan de „kempekeel”, die tot in de vorige eeuw algemeen door de mannen als zomerkleding werd gedragen.

W. J. VROMEN

Hoe een limburgse belastingkwestie een einde maakte aan een ministeriele loopbaan. *)

Na de val van het eerste kabinet Thorbecke in 1853, tengevolge van een buiten alle proportie uitgegroeide „Aprilbeweging”, die was aangestookt, niet enkel door de toen nog welig tierende anti-papisten, maar eveneens door alles wat anti Thorbecke was en overigens godsdienstig volkomen onverschillig, traden achtereenvolgens een vijftal ministeries op (van Hall, van der Bruggen, Rochussen, andermaal van Hall en van Zuylen-van Heemstra), die allen slechts een kort leven beschoren was. Eerst in 1862, 9 jaar na de val van zijn eerste kabinet vormde Thorbecke zijn tweede ministerie. Hij had reeds veel eerder aan bod moeten komen, maar de antipatie van koning Willem III tegen hem — een antipatie die trouwens wederkerig was — had verhinderd dat Thorbecke niet al reeds minstens vier jaar eerder aan het hoofd van een ministerie zou zijn komen te staan.

Vergeleken met het tweede ministerie Thorbecke kan men van het eerste zeggen, dat het uit krachtige bewindslieden bestond, alhoewel ook in het eerste kabinet Thorbecke met hoofd en schouders boven zijn collega's uitstak. Merkwaardig is, dat afgezien van Thorbecke zelf in het eerste ministerie de meest krachtige figuur de minister van financiën van der

*) *De Limburgse coterie:*

Bijdrage tot de geschiedenis der Politieke Moraliteit in onze dagen.

Een hartelijk woord aan de Maastrichtenaren;

door:

Jos RUSSEL, redacteur van L'Ami du Limbourg;
Maastricht 1866.

Bosche was en dat ook in het tweede kabinet de beste man de minister van financiën was n.l. Gerardus Henri Betz. Rotterdammer van geboorte, groot koopman en industrieel in Rotterdam, was hij eerst lid van de gemeenteraad van zijn vaderstad, waarna hij tot aan zijn optreden als minister enkele jaren lid was van de Tweede Kamer der Statengeneraal. In de vertegenwoordigende colleges was hij op de voorgrond getreden als deskundige inzake financiële kwesties en het hoeft dus niet te verwonderen, dat Thorbecke hem aanzocht in zijn tweede kabinet als minister van financiën op te treden.

Nog een andere figuur uit het tweede ministerie Thorbecke moeten wij nader bekijken omdat hij naast de genoemde minister Betz een rol in het drama dat wij u zo aanstonds gaan ontvouwen heeft gespeeld n.l. de Limburger en liberaal-katholiek P. van der Maessen de Sombref, lid van de Staten van Limburg, die de portefeuille van Buitenlandse Zaken kreeg toegewezen. Zijn beleid als minister van Buitenlandse Zaken was niet erg gelukkig. Zowel Blok en Verberne schrijven zijn falen toe aan zijn gebrek aan parlementaire ervaring. Bij dit oordeel sluit zich impliciet een duitser aan n.l. Herman Fuchtman, die in zijn Keulse dissertatie: „Die Niederländische Provinz Limburg im Deutschen Bund” over van der Maessen schrijft: „Allerdings hat dieser Limburger und liberale Katholik, der aus der Provinzialverwaltung auf einen so schwierigen Posten berufen wurde, diesen nicht mit viel Glück geführt”.

Het mag zijn, dat gebrek aan parlementaire ervaring een rol heeft gespeeld bij het ongelukkig optreden van van der Maessen als minister, maar naar onze mening speelde ook een karaktertrek bij hem mee n.l. gebrek aan zorgvuldigheid en voorzichtigheid, die, de tegenstanders van het ministerie in het beslissend moment de wapens in handen speelde om de minister van financiën te gronde te richten.

Van der Maessen had zich bij de behandeling van enkele verdragen met België over de aftapping van Maaswater reeds het ongenoegen van het parlement op de hals gehaald, toen hij ook nog een wijfelende houding aannam inzake een door Frankrijk geëntameerde diplomatieke actie van enkele staten tegen het hardvochtig optreden van Rusland in de Slovese opstand meende het parlement dat de maat vol was. Van der Maessens begroting van Buitenlandse Zaken van 1863 werd door de Eerste Kamer verworpen en van der Maessen moest als minister heengaan.

Betz was een heel andere figuur. Bij de indiening van zijn eerste begroting 20 september 1862 kwam hij reeds met een veel omvattend hervormings-program van het volgens hem verouderde en onhoudbare belastingstelsel. Wat Fagel (o.a. minister van Financiën van 1798—1801, „uitvinder” der personele belastingen) en Apellius (o.a. minister van Financiën in 1809 en later nog eens in 1824) hadden nagelaten — zo meende Betz — moest gewijzigd worden in de zin van vrijheid voor handel en nijverheid. Hij stelde daarom een hele reeks van technische maatregelen aan de orde. Spoedig bleek de minister echter, dat al die hervormingen lange tijd van voorbereiding zouden kosten en dat zijn groot hervormingsplan niet zo spoedig kon worden verwezenlijkt.

Bij de begroting van 1864 (dus is september 1863) kondigde hij dan

ook een voorstel van beperkte strekking aan, n.l. afschaffing van de accijns op brandstoffen met gelijktijdige verhoging van die op gedistilleerd om door die laatste verhoging het verlies voor de schatkist op te vangen. Verder stelde hij in uitzicht een ontwerp voor de personele belasting, een nieuwe zegelwet en een nieuwe registratiewet en een zo zei hij „spoedeisende” regeling der grondbelasting in Limburg. Deze grondbelastingregeling was zo dringend, omdat Limburg bij de Belgische occupatie buiten de regeling van 1834 was gebleven, terwijl de schikkingen van 1841 en 1843 slechts een voorlopig karakter droegen omdat de provincie eerst gekadastreerd moest worden.

Zo stonden de zaken toen de verkiezingen van 1864 werden gehouden. De anti-revolutionairen behaalden winst. Ook de liberalen gingen vooruit, alhoewel niet zo sterk als algemeen verwacht werd. Ook de oud-minister van Buitenlandse zaken van der Maessen de Sombref deed zijn intrede in de Kamer. De sfeer in de Kamer was na de verkiezingen sterk geladen. Groen van Prinsterer en de zijnen voerden een krachtige oppositie. In deze tijd kwam ook sterk naar voren dat Thorbecke, hoezeer ook staatsman, geen politicus, geen tacticus was. Men kan zich een goed beeld van de verhoudingen in de Kamer vormen als men weet, dat er vaker over de meest onbenullige dingen soms twee, drie dagen verwoed werd gedebateerd, waarna het voorstel der regering met algemene stemmen werd aangenomen.

Bij deze ongezonde parlementaire verhoudingen nam minister Betz zijn plan voor de regeling der grondbelasting in Limburg in september 1865 weer op. Deze voorgestelde regeling betekende voor vele Limburgers een verhoging van belasting. Was dit op zichzelf al onaangenaam, vanzelfsprekend vond men het dubbel onplezierig nu de koning in de troonrede had beloofd, dat aan het volk geen nieuwe lasten zouden worden opgelegd. Er ontstond flink wat onrust, die allengs uitgroeide tot een agitatie van grote omvang. Wordt eerst gefluisterd, dat bij de verkiezingen in 1864 door Thorbecke en door minister Betz in brieven aan van der Maessen en burgemeester Pijls van Maastricht was beloofd, dat zou van der Maessen gekozen worden de verhoging der grondbelasting in Limburg niet zou worden doorgevoerd, al spoedig werd dit van de daken verkondigd en twee in Limburg verschijnende kranten het Venloosch Dagblad onder redactie van het kamerlid Haffmans en het in Maastricht in het frans verschijnend blad *L'ami des Interêts Limbourgeois* schreven openlijk dat van der Maessen toch was gekozen en dat men nu maar gebruik moest maken van de van de minister ontvangen brieven om het onheil voor Limburg af te wenden.

Het onweer dat de minister van Financiën van zijn zetel zou wegvagen begon op te zetten. In de kamer trok de leider der conservatieven Baron van Zuylen de integriteit der verkiezingen van 1864 reeds vragenderwijs in twijfel. Toen meende Pijls, de burgemeester van Maastricht (de familie Pijls stamde uit Stevensweert waar de grootvader van de burgemeester in het begin der 19e eeuw Maire der „voormalige vesting Stevensweert” was geweest. De vader van de burgemeester kwam naar Maastricht en was aldaar koopman in koffie, suiker, thee en verdere specerijen) iets te

moeten doen om de storm te bezweren. Onder dagtekening van 30 oktober 1865 richtte hij een brief aan de redactie van het Dagblad van Zuid-Holland te 's-Gravenhage, welk blad die brief in zijn nummer van 1 november opnam. Hij luidde als volgt:

„

Maastricht, 30 October 1865.

Aan de Redactie van het Dagblad van Zuid-Holland
en 's Gravenhage.

In Uw nummer van j.l. Zaterdag lees ik het bericht, overgenomen uit een hier ter stede verschijnende courant, volgens hetwelk ik *in het bezit zou wezen* van eenen brief van „*het hoofd van het Kabinet*”, eenige dagen vóór de verkiezingen van 1864 aan mij geschreven en de verzekering bevattende „dat het wetsontwerp op de grondbelasting niet weder zou worden aangeboden”.

Dat bericht is geheel strijdig met de waarheid.

UwEd zal mij verpligten deze verklaring in een uwer eerstvolgende nummers op te nemen.

Ik heb de eer te zijn

UwEd Dw. Dienaar

PIJLS

Burgemeester van Maastricht”.

De redactie van het Dagblad liet dit schrijven volgen door deze regelen:

„ — Ofschoon het ons voorkomt, dat de opname van bovenstaande regelen, eer aan l'Ami des Intérêts Limbourgeois waaruit wij het bericht overnamen, dan aan ons blad behooren verzocht te worden, maken wij echter geene zwaarigheid aan dat verzoek te voldoen, het aan l'Ami overlatende zijne bewering in deze nader te staven.

Wij kunnen echter niet nalaten op te merken, dat de aanhaling der woorden „het hoofd van het Kabinet” bij ons het vermoeden van het bestaan eener reservatio mentalis doet opkomen —”.

Het onderschrift van de redactie van het Dagblad van Zuid-Holland zat de heer Pijls danig dwars en weer greep hij naar de pen om een nieuw ingezonden stuk te schrijven, dat het dagblad opnam in zijn editie van 6 november. Dit stuk luidde:

„

Maastricht, 2 November 1865.

Aan de Redactie van het Dagblad voor Zuid-Holland
en 's Gravenhage.

Bij de opname in Uwe kolommen (waarvoor ik U dank zeg) was mijne verklaring van 30 October j.l. betreffende eenen brief, dien ik van het „hoofd van het Kabinet” in 1864 over de grondbelasting in Limburg zou hebben ontvangen, wordt door U de aanmerking gemaakt, dat de aanhaling der woorden „hoofd van het Kabinet” bij U het vermoeden van een reservatio mentalis doet opkomen. Naar aanleiding van deze opmerking, heb ik de eer, voor zooveel noodig, er bij te voegen, dat mijne verklaring zonder eenig voorbehoud gegeven werd, en zoodanig moet worden verstaan, dat *van geen lid van het ministerie een schrijven had ontvangen*, de verzekering inhoudende „dat het wetsontwerp op de grondbelasting niet weder zal worden aangeboden”.

Mag ik U, Mijnheer de Redacteur, verzoeken ook aan deze regelen openbaarheid te willen geven.

Hiermede zal zich verplicht rekenen

UwEd Dw. Dienaar

PIJLS

Burgemeester van Maastricht”.

De storm liet zich echter niet zo gauw bezweren als de heer Pijls wellicht gedacht had.

(Wordt vervolgd)

H. J. M. FRUSCH

Enige bijzonderheden over het goed de Lirp te Welten

24 okt. 1686 kocht Caspar Rhoen (diens naam ook geschreven Rohen, Roohn, Roon, Roen), met andere percelen, een weide genaamd „de Oude Lirp”, gelegen onder Welten, tussen de erven van het adellijk huis Ten Doom en de weg, groot 318 kleine roeden, en land in het Rietgens Dael (Reijtjens Daell) tussen het erf in de Lirp en de weg. Alle percelen *laatgoed* en afkomstig uit de goederen Ten Doom te Welten, groot in totaal 8 bunder, werden eerst overgedragen aan de heer Adolf Croon, schepen van de bank Houthem, in 2de huwelijk met Juffr. Gertruijdt Simons, door de Hoog en Wel Edel Geboren Gestrenge Heer Geijsbert van Till, Heer van Gneserborch ende Ten Dom, etc., gehuwd met de H. E. Geb. Vrouwe Elisabeth Margreta van Olmussen (Olmeusen) gen. Mulstroe. Deze overdracht geschiedde naar aanleiding van een door de Schepen Croon gewonnen proces om terugbetaling aan hem van een hypotheekschuld groot 2000 gulden, aangegaan voor de Justitie van Heerlen op 21 mrt. 1673, met achterstallige rente en kosten.

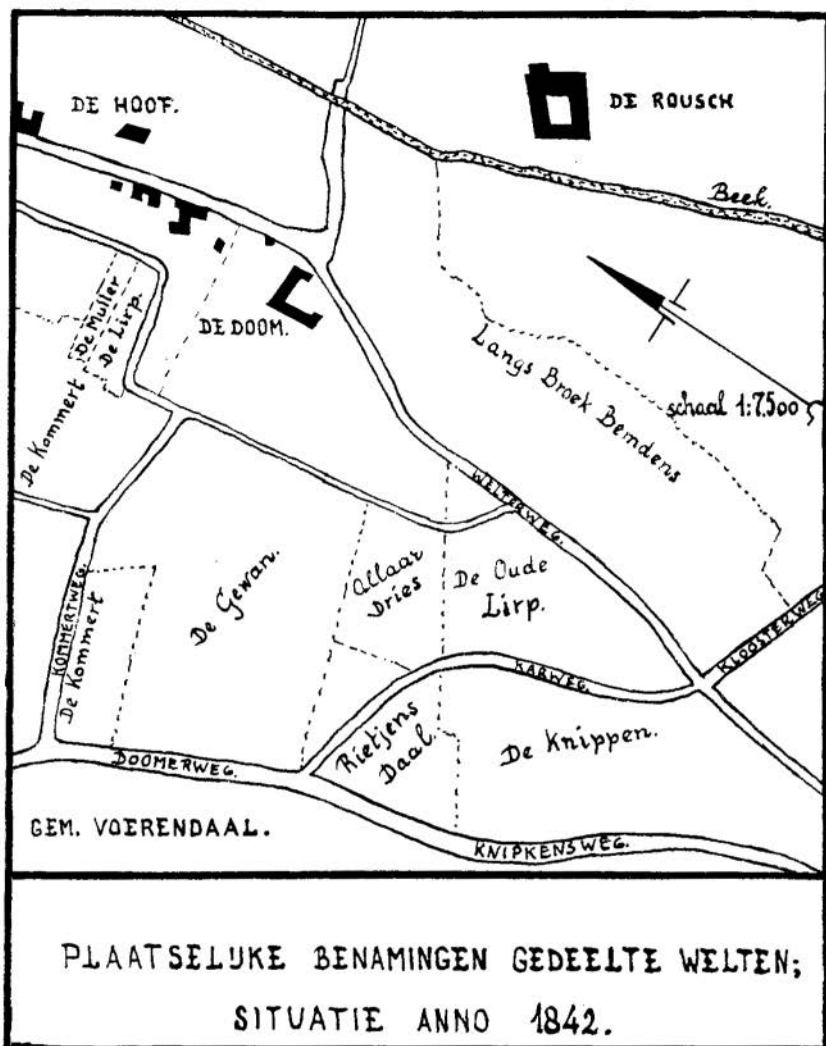
Daarna, op dezelfde dag, verkocht de heer Adolf Croon deze 8 bunder aan Caspar Rhoen voor 19½ stuiver de kleine roede, 3 malder haver, 2½ malder rogge en een paard. Betaling van de koopprijs zou in gedeelten geschieden. (Gichtregister L. v. O. 2030, p. 115-118.)

Rhoen bleef evenwel evenwel in gebreke de kooppenningen te voldoen en tegen het laatst van sept. 1693 dreigde een gerechtelijke verkoop, tengevolge van een proces voor het Leenhof van Valkenburg, een einde aan zijn bezit in Welten te maken. (L. v. O. 2030, p. 513.)

Op 14 juni 1604 werd dit onheil definitief afgewend door tussenkomst van „goede mannen”. Overeengekomen werd dat Rhoen binnen 10 of 11 dagen 1000 gulden zou betalen aan de heer Croon en tegen Sint Remigius (1 okt.) 1694 nog eens 800 gulden, waarna de resterende schuld ad 200 gulden zou worden kwijtgescholden. (L. v. O. 2031, p. 40.) In het jaar 1696 deed zich voor Caspar Rhoen de gelegenheid voor om nog meer percelen van het goed de Lirp in bezit te krijgen.

Op 10 jan. 1696 besloot de eigenaar van het Keur Keuls Leengoed „De Lirp(e)” te Welten, met name J. G. de Ceulere, hoogdrossart „tot Rosschefort, etc.”, maatregelen te nemen om aan de verwaarlozing ervan een einde te maken. De door hem getekende machtiging luidde in hoofdzaak als volgt:

„Wij, J. G. de Ceulere hier ondergeschreven bekenne ende verclaere mits desen voor de manifeste waerheijt te hebben gegeven volcomen macht aen den schepen Bogermannus, om in onsen name .. alles te doen raeckende de Lirpe tot Welten om onse goederen aldaer gelegen, ende gestaen .. ende de selve landerijen .., in pachtinge, soo erfelijck als anders sints, uijt te geven naer onsen besten voordeel ende profijt, ofte te vercoopen ende de lasten, voor soo veel redimibel (aflosbaar) sijn te quiteren (te vereffenen), met behoerlijcke quitantie tot onser securiteijt

(zekerheid), in sonderheijt met de Eerwaerde Pater Prior ende Conventualen (kloosterlingen) der Crutsbroederen tot Aken in puncto redemptionis (terzake van aflossing van hun hypotheekvordering) soo van den capitale als leusbaar (aflosbaar) is ende wegens den yntereste (de rente) te tracteren (onderhandelen) ten onsen voordeel, meede om alle falianten (zij die in gebreke zijn te betalen) soo ons mochten ten achteren sijn bij middelen van rechten, vel aliter omni meliori modo (of op alle andere betere manieren) te constringeren (te dwingen) tot prompte voldoeninge van haere schuldicheijt, ofte anderssints wij present ende voor oogen

waeren, selfs soude kunnen doen ende laeten geschieden .. nochtans .. van sijne administratie te doen reeckeninge ende reliqua (verantwoording) onder obligatie (verband van zijn goederen) als naer rechte .. Aldus .. binnen Aken in oircond der waerheijt desen onderschreven ende met onse adellijken pitschaff (zegel) bevesticht .. onderteekent: de Ceulere.. (L. v. O. 2032, p. 8 e.v.)

De schepen Bogermannus, die ook Notaris in Heerle was, woonde in de Moore(n)straet, naast het huis van de familie Rhoen. 27 juni 1689 verkocht Caspar Rhoen zijn helft van dit huis aan Jacob Meijers gehuwd met Maria Janssen. Omstreeks maart 1703 verkocht zijn zuster Anna Rhoen, gehuwd met Geur(d)t van den Roost wednr. van Maria van den Berg uit de Creuels oliemolen (zie Land v. Herle 1951) samen met Trintjen Moenen wede van Nelis Meijers en haar kinderen, hun deel ervan te weten „twee gevelt ofte drije gebondt bouws” aan Winandt Biss(c)hops gehuwd met Metjen Keijbets. In 1688, voorjaar, had Nelis Meijers voorn., toen nog in leven, zijn deel „een gebondt bouws” reeds aan genoemde Bisschops verkocht. (L. v. O. 2030 p. 233 en 2033 p. 127.)

In de Moorestraat (de tegenwoordige Plaarstraat) woonden in de 17de en 18de eeuw voorname en gezeten families. 10 dec. 1705 kocht ook Matthijs Hal gehuwd met Maria Vreuls een gedeelte van een huis in die straat. De huizen van de families Bogermannus, Rhoen, Meijers en Bisschops lagen met de voorzijde aan de Moorestraat, de achterzijde kwam uit op „het gatsken lopende naar de Gasthuysstraat”. Dit „gatsken” is nu in de 20e eeuw het Emmaplein, terwijl de huizen aan de Plaarstraat thans minder in trek zijn. In laatstgenoemde straat en omgeving zijn echter voor de naaste toekomst nog belangrijke verbeteringen gepland, waardoor de Plaarstraat iets van haar oude glorie kan herkrijgen.

Het is dus best mogelijk dat de schepen Bogermannus, die Rhoen kende als vroegere buurman, hem, na het ontvangen van de volmacht van de heer de Ceulere, het gehele leengoed de Lirp heeft aangeboden.

4 febr. 1696 kocht meester Caspar Rhoen een gedeelte van het goed de Lirp te Welten. Overeengekomen werd: „Dat hij Roon als cooper in vollen eigendom sal hebben ende profiteren voor hem, sijn huijsvrouwe Cornelia Schoenbroet (ook geschreven: Schoonbroot) ende haere beijde rechten erffgenaemen den auden Bouwe, steene ende kellere met de schure, genaempt de Lirpe, tot Welten gestaen ende gelegen, om ende voor de somme van 55 pattacons (220 gulden). Item den coolhoff, mesthoff, ende de beijde weijden bezijde ende achter de schure gelegen met alle sijne ap ende dependentie van dien (met alle toebehoor), elcke roede om ende voor 25 stuijvers Mastrichter cours, belast met 200 Jochims daeler, leusbaer elck stuck met 32 stuijver swaer Brabans gelt, ende verder belast met eenen peerds ende koije keur (bij overlijden van de bezitter, de leenman, had de leenheer of diens gemachtigde het recht een paard en een koe uit te zoeken, die dan moesten worden afgestaan). Alleen het capitael (van 200 Jochims daeller) te corten aan de cooppenningen. Licop lendtlijck (de extra-betaling door de koper te doen was volgens landsgebruik). Godts helder (armengeld) 5 stuyvers licht

(Maastr. koers). Voorders (is het verkochte) vrije van alle andere grondlasten. Tot securiteitj (zekerheid) van den capitalee (soo de eerw. pater prior ende conventualen in de Crutsbroederen tot Aken daerop te pretenderen (te vorderen) hebben, cooppenningen ende eventuelen intereste van dien .. stelt (de koper) sijne geacquireerde (verkrege) recht op de Lirp, sijne persooone ende andere hebbende ende vercrijgende goederen, soo tot Welten als elders gestaen ende gelegen ; Den restant der cooppenningen .. terstont naer de meetinge .. uijt te keeren. Ende naer begeerte van den cooper verbint den heere Coolere (de Ceulere) sijn Eed. persooone ende alle goederen tot sijns coopers assurantie. Aldus gecontracteert, over (eenge) comen ende versproecken tot Heerlen .. (Was getekend:) Caspar Rhoen, J. Bogermannus, Sander Bisschops, Abraham Bogermans."

Deze akte werd op 14 febr. 1696 in het Gichtregister van Heerlen ingeschreven. (L. v. O. 2031, p. 213-216.)

29 mart 1697 verkocht de Schepen Jacobus Bogermannus een ander deel uit het goed de Lirp, namens de heer Drossard de Ceulere, aan „de wel Eedele heer H. Lamberts, Ridder heer de Cortenbach, Eenraede, ende Ten Dom etc., (eertijds wolkoopman te Aken) — ende sijn wel eedele .. gemalinne”.

„Als namentlijk, dat welgemelte Ridderheer in vollen eigendom met sijne ap en dependentie (toebehoor) gerecht ende gerechtigheit van dien, soo voor sijn wel eedele, desselfs gemalinne ende haerer beijder rechte erffgenaemen sullen hebben, ende ontfangen seeckere gras plaetse met den bempt genaemt de Veere weyde (comende uijt de Lirp) neffens malcanderen gelegen tot Welten, de weyde aen maete houdende volgens Meetzedulle (akte van opmeting) twee bunder een sille ende 50 roeden ende den bempt brengt uijt aen maeten een bunder ende 80 roeden, doende de beyde perceelen te samen 3 bunder 2 sillen 30 roeden Reygenooten)belendingen): eene lange sijde de goederen van den heere De la Molije (Strijthagen, Welten), d’andere d’erffgenaemen Thys Beckers, een hoofd Nicolaes Merckelbach d’andere Merten Locht(er)mans (koster te Welten), .. vrije van alle grontlasten (behalve) dan den hoogen heer sijn schattinge ende contributien”.

Van deze 3 bunder 2 sillen 30 roeden, heden uit de Lirp gekocht, zal de heer Lamberts van Cortenbach, en ook zijn nakomelingen, niet meer schatting en contributie betalen dan voor 1½ bunder en 30 roeden ingaande met het jaar 1697. De schatting en contributie van de andere twee bunder blijven ten laste van de verkoper.

Wat de koopprijs betreft, deze bedroeg 1100 gulden Brabants Maastrichter koers en moest door de heer Lamberts op eerste aanschrijving of order van de gemachtigde geschieden.

„Ende voor soo veel aengaet eene somme als op de Lirpe geaffecteert (verbonden) stonde aen den Dom (Huis Ten Dom), jaerlijx .. uuijtgeldende (te voldoen), die mits desen in den coop wort voor geredimeert (afgelost) gehouden, sonder nochtans aen de cooppenningen .. te meugen corten.” (L. v. O. 2032 p. 81 e.v.)

(Wordt vervolgd)

JO HORST